

УДК 821.162.1 – 1.09

Р. М. Манько

КРЕАЦІЇ ЛЬВОВА У ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ЗБІГНЕВА ГЕРБЕРТА

У творчості відомого польського літератора Збігнева Герберта Львів займає особливе місце. На це звернули увагу такі дослідники його творчості як Юзеф Марія Ришарⁱ, Яцек Лукасевичⁱⁱ, Йоанна Седлецкаⁱⁱⁱ, Юліан Корнгаузер^{iv} та Александер Фют^v. Сам поет в одному із багаточисельних інтерв'ю зауважує: “Львів шалено вплинув на мене. Я це оцінив лише зараз. Перш за все, як місто багатонаціональне. Майже від народження, був привитий від всякої ксенофобії. (...) Місто це не збір будинків, пам'ятників, палаців і мостів – про місто говорить міжлюдська атмосфера... І здається мені, що в моєму місті була добра міжлюдська атмосфера, бо літав над ним дух толеранції, більш відчутний, ніж в центральній Польщі, де більшість родовитих поляків. Величезним багатством кожної культури є багатонаціональність” [7, с. 124]^{vi}.

Метою нашого дослідження є простежити ідейно-естетичні креації образу Львова на різних етапах поетичної творчості Збігнева Герберта.

Слід зауважити, що в творчості поета безпосередній образ Львова зустрічається досить рідко. До так званого “львівського циклу” можна віднести поетичні твори: “Бабуся”, “Пісенька”, “У місті”, “Високий Замок”, “Дві краплі”, “Даліда”, “Пан Когіто. Лекція каліграфії”, “Рапорт з обложеного міста” та ін.

Надзвичайно ерудований, талановитий не лише польський, а й європейський поет та письменник Збігнев Герберт народився під львівським небом. Львів завжди був і буде надзвичайним містом. В його різноетнічному кольоровому просторі й виховується людина духовно багата, патріотично наповнена, толерантна, вірна власним поглядам та переконанням. Недаремно девізом Львова є слова *semper fidelis* (завжди вірний), а коло ратуші та будинків чувають горді кам'яні леви. Власне в цьому місті “якого немає на жодній карті світу” [1, с. 549], бо з 1939 року Львів був окупований Радянським Союзом, і провів свої дитячі та юнацькі роки майбутній поет.

У розмові Яцеком Тшанделем Герберт зазначає: “Ті, хто пережили радянську окупацію 1939 – 41 у Львові чи Вільносі, зрозуміли радянську систему... Такі ж як і я вважали, що 1945 рік аж ніяк не є визволенням, а просто вторгнення, подальша, довша та набагато важча в моральному плані окупація. У мене львівський досвід. Це був наочний урок, по котрім не залишилося жодного сумніву про колір влади та її наміри... Я – правобережний поляк, східний поляк, котрий дізнався про

цю систему все протягом тижня з дня вторгнення армії-визволительки до Львова” [8, с. 173 – 174].

Про Львів у цьому історичному періоді К. Котинська пише: “Якщо вірити польській повоєнній літературі, Львова не існує. Місто, про яке ведуть мову автори найрізноманітніших мемуарів, хронік, автобіографічних оповідей, є чимось на кшталт Атлантиди, поглинутої океаном Історії, а можливо Фатуму” [2, с. 24].

Із позиції розкриття образу Львова у польській повоєнній літературі виступає цілий ряд мемуарних творів, що творять потужний тематичний блок. Найвищою естетичною точкою його є спогади Вітліна та Загаєвського. Вони у повній мірі не розкривають тематики, та їх загальною тональністю є ностальгія за світом дитинства, туга, спроба відтворити в пам’яті часточку міста Лева і до нього в пам’яті повернутися.

Дитячі спогади про довоєнне місто лягли в основу вірша Збігнева Герберта “У місті”: “В окрайнім місті куди я не повернуся / є такий камінь крилатий легкий і великий / блискавки б’ють у той камінь крилатий / в моїм місті далекім куди я не вернуся / є вода тяжка і поживна / як хтось дасть тобі кухоль з такою водою / мовить – ще раз сюди вернуся” [1, с. 549]. У автора образ каменя амбівалентний: елемент смерті (“Білий камінь”), надлюдської досконалості (“Камінчик”), людської відкритості та її духовного розвитку (“Почуття особистості”). Сам Герберт зазначає: “Камінь був не лише матеріалом, він мав символічне значення (...). Між ним і людиною був тісний зв’язок. Згідно прометейської легенди, каміння із людьми об’єднував кровний зв’язок. Вони зберегли навіть запах людського тіла” [3, с. 31].

Тож, урбаністичний простір, невід’ємним елементом якого є камінь, виступає символом людської екзистенції. Тональність реляцій щодо Львова відповідає таким характеристикам – ідеалізований світ дитинства, тепло дому, де завжди затишно і приємно. Місто, “якого немає на жодній карті / світу”, є перш за все внутрішнім простором, що дозволяє герою віднайти і дефініювати основні риси його існування, визначити особистісне.

Оповідь З. Герберта про місто має ретроспективний характер. Це погляд із середини із “коробочки званої уявою”. Він здатний змінюватися, виступаючи то з боку спогадів, то – спостереження. Як наслідок, повстає міфологічне місто, місто, що існує лише в його уяві. Воно: “З однією вежею / муром щербатим / і жовтими будинками / наче гральні кості” [1, с. 187], і: “Стоїть над водою / плавкою як пам’ять люстерка / відбивається в ній від дна / і летить на високу зірку / де здаля лиш пожежею пахне / як від сторінок Іліади” [1, с. 63].

Відтворення в уяві улюблених дитячих місць, представлених у вірші “Моє місто” із збірки “Гермес, пес та зірка” не дає ліричному герою відчуття безпеки, заспокоєння: “Невиправна пам’ять творить / план міста (Пер. – Р.М.)” [4, с. 131 – 132]. Ретроспективно-

ремінісцентний характер роботи пам'яті підсилюють художні елементи оніричного простору: “Снилося мені що йду / з дому батьків у школу (...) зображення несподівано вривається / нема продовження / просто неможливо йти далі”. Кінець оніричної подорожі в минуле має символічний характер – втрата міста дитинства. Цей образ набуває глибоко емоційного і, навіть, сакрального змісту відкритості на світ: “Наприкінці залишиться камінь / на якому мене народжено”.

У збірці З. Герберта “Рапорт із оточеного міста” образ дитинного простору – спокійного, радісного – не нівелюється, а підсилюється мотивом безустанного опору. Людина як складова частина цього урбаністичного простору ототожнюється із ним, проймається його болем і виходить із сфери метафоричної замкненості: “І якщо Місто впаде і лиш один уціліє / він буде Місто нести в собі по дорогах вигнання / він буде Місто” [1, с. 373].

Важливим моментом у творенні образу “міста дитинства” є виведення його із сфери міста без імені. Впровадженням власної назви “Львів” автор з одного боку гіпотетично встановлює категоріальне розмежування між містом реальним та містом уявним, з іншого – у своїй пам'яті увіковічує його в обох сферах, ховаючи у реальному місті уявне або навпаки (“Пан Когіто. Лекція каліграфії” та “Високий замок” із збірки “Епілог бурі”). Яцек Лукасевич вважає: “Отой Львів не є теперішнім Львовом, сучасним місцем географічним; залишиться лише в пам'яті, як багато міст у центральній Європі, назавжди покинутих мешканцями у половині ХХ ст.” [5, с. 24].

У вірші “Високий Замок” Львів “спокійний / блідий / свічник сліз” [1, с. 553]. Свічник набуває символіки очікування, споглядання. При полум'ї свічі^{vii} людина розважає над життям та смертю, молиться. Цей оксиморон набуває метафоричного значення. Споглядання уже не схиляється у бік життя, а у бік смерті, що підкреслюється лексемою *блідий*. Отже, цим образом поет прагне показати кінець мистецької медитації над світом повним креацій Львова.

У всій львівській палітрі поетичних творів З. Герберта простежується бажання повернутися до “краю дитячих років”: “На самому розі тієї старої карти є край, за яким я сумую. (...) На жаль, великий павук розкинув на нім свою павутину і липкою слиною позакривав всі під'їзди до мрії. Отак завжди: ангел з мечем палаючим, павук, сумління” [1, с. 169]. Своєрідне перенесення образу міста у сферу міфологічного простору представлене у вірші “Пан Когіто думає про повернення до рідного міста”. Бажання повернення супроводжується страхом перед ним, бо: “Коли б туди повернувся / мабуть не застав би (...) жодної речі котра є нашою”. Відповідна біблійна стилізація надає символічного змісту предметам і вводить їх у часове коло минулого. Польський гербертознавець Яцек Лукасевич зауважує: “Тож, до рідного міста повернутися не можна, разом з тим місто, котре є частиною

дитинства, символом – носить у собі. Воно будується в собі і собою” [5, с. 24].

У світлі зазначених творів Збігнева Герберта Львів постає як містичне місто дитинства, місто початку, зародження життя, екзистенційним простором, що ставши міцним фундаментом визначив подальші кроки його існування. Разом з тим це реальний простір, що, змінившись, втратив право на існування. До нього повертається автор лише у спогадах. Літературознавець Ядвіга Мізіньска порівнюючи автора Пана Когіто з Одисеем наголошує: “У Герберта своя Ітака, Місто, де народився і, де сконструювалося його бачення світу, формоване у контактах з матір’ю, батьком, бабусею (...). Це був Львів – що був тоді у межах Польщі – із своїми неповторними краєвидами, кліматом, атмосферою, і виглядом на Високий Замок” [6, с. 16]

Інтерпретація образу Львова у ліриці Збігнева Герберта – це у кожному випадку ледь намічений шлях власних пошуків і відкриттів. Важко віднайти основи, фундамент у поезії автора. Його називали неокласиком, утікачем з утопії, поетом вірності, голосом страждання. Творчість З. Герберта винятково не піддається критичним дослідженням, а особливо противиться спробам визначення у ній єдиного центрального стрижня.

Список використаної літератури та приміток

¹ Ryszard J.M. Stróż brata swego. Zasada odpowiedzialności w liryce Zbigniewa Herberta / J.M. Ryszard. – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2004. – przypisy na s. 49.

¹ Łukasiewicz J. Herbert / J. Łukasiewicz. – Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2001. – s. 5 – 26.

¹ Siedlecka J. Pan od poezji. O Zbigniewie Herbercie / J.Siedlecka. – Warszawa: Prószyński i S-ka, 2002. – s. 9 – 95.

¹ Kornhauzer J. Uśmiech Sfinksa. O poezji Zbigniewa Herberta / J. Kornhauzer. – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2001. – s. 154 – 155.

¹ Fiut A. W stronę Miłosza / A. Fiut. – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2003. – s. 235 – 247.

¹ Тут переклад мій. – *Р.М.*

¹ У християнстві свічка має кілька духовних символічних значень: “Оскільки свічка купується, вона є знаком добровільної жертви людини Богу і храму Його, вираження готовності людини до послухання Богу /м’якість воску/, її устремління до обоження, перетворення в нову особину /горіння свічки/. Свічка є також свідченням віри, приналежності людини до Божественного світла. Свічка символізує тепло і полум’я любові людини до Господа, Матері Божої, ангела чи святого, біля ликів яких віруючий ставить свічку“ /Наст. кн. – Т.4. – С. 79.

1. Герберт З. Поезії [Текст] / З. Герберт; [пер. укр. мовою В. В. Дмитрука]. – Львів : Каменярь, 2007. – 641 с: іл.. – Польськ., укр. мовами. **2. Котинська К.** Львів, не зовсім реальний / Каражина Котинська //

Критика. К. : Критика. – 2002, № 7 – 8. – С. 57 – 58. **3. Herbert Z.** Barbarzyńca w ogrodzie / Z. Herbert – Warszawa: Fundacja Zeszytów Literackich, 2004. – 224 s. **4. Herbert Z.** Poezje / Z. Herbert – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1998. – 650 s. – (Kolekcja Poezji Polskiej XX Wieku). **5. Łukasiewicz J.** Herbert / J. Łukasiewicz. – Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2001. – 260 s. **6. Mizińska J.** Herbert – Odyszeusz / J. Mizińska – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2001. – 136 s. **7. Muskała M.** Humanistyka to przygoda — ze Zbigniewem Herbertem rozmawia M. Muskała // Notatnik Teatralny. – 1996. – №11. – S. 124. **8. Trzandel J.** Wypluć z siebie wszystko / Jacek Trzandel / Hańba domowa. – Warszawa, 1994 – s.171 – 207.

Манько Р. М. Креації Львова у поетичній творчості Збігнева Герберта

У статті розглянуто ідейно-естетичні аспекти топосу Львова на різних етапах творчості Збігнева Герберта. На основі вивчення окремих творів автора продемонстровано образ Львова в його динаміці і трансформаціях. Акцентовано увагу художній своєрідності категоріального розмежування “міста дитинства” між містом реальним та містом уявним.

Ключові слова: Львів, місто, простір дитинства, ремінісценція.

Манько Р. М. Креации Львова в поэтическом творчестве Збигнева Герберта

В статье рассмотрены идейно-эстетические аспекты топоса Львова на разных этапах творчества Збигнева Герберта. На примере изучения отдельных произведений автора продемонстрировано образ Львова в его динамике и трансформациях. Акцентируется внимание художественном своеобразии категориального разделения “города детства” между городом реальным и городом мнимым.

Ключевые слова: Львов, город, пространство детства, реминисценция.

Man'ko R. M. Creations of Lviv in Zbignev Herbert's Poetry

The given article deals with the ideological and aesthetical aspects of Lviv's topos that are considered on different stages of creativity by Zbignev Herbert. The image of Lviv in his dynamics and transformation is shown by studying the author's separate lyrics. The main attention is paid to the originality of category dividing “the city of childhood” between the original city and the imaging city.

Key words: Lviv, city, space of childhood, reminiscence.

Стаття надійшла до редакції 10.08.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.2012 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Фоменко В. Г.